

จิตอาสาของมฆมานพในอรรถกถาธรรมบท

The volunteer spirit of Maghamanava in the Dhammapada Commentary

พระครูปริยัติวรคุณ

Phrakhrupriyativarakun

ไพฑูรย์ สวนมะไฟ

Paitoon Suanmaphai

พระณัฐวุฒิ สิริจนโท

Phra Natthawut Sirichantho

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด

Mahachulalongkornrajavidyalaya, Roi Et Buddhist College

E-Mail: teddy.bo.ntk@gmail.com

Received: 2 September 2025; Revised: 3 February 2026; Accepted: 4 April 2026

บทคัดย่อ

เรื่องมฆมานพนั้นปรากฏอยู่ในอรรถกถา ขุททกนิกาย ธรรมบท อปปมาทวรรคที่ 2 เป็นเรื่องราวของมฆมานพหนุ่มที่ได้ทำงานด้านจิตอาสา ด้วยการสร้างที่พักอาศัย สร้างศาลา สร้างถนน โดยท่านกระทำโดยไม่ได้หวังผลประโยชน์ส่วนตน แต่เป็นการกระทำเพื่อช่วยเหลือสังคม และมองเห็นความลำบากของผู้อื่นจึงทำการเตรียมพร้อมและเข้ากระทำให้ผู้อื่นไม่ได้รับความเดือนร้อนจากภัยอันตรายทั้งปวง ถึงแม้ท่านจะเป็นผู้ที่มิจิตใจเมตตา และทำงานด้านจิตอาสาอยู่เป็นประจำ แต่ก็ยังถูกใส่ร้ายว่าเป็นโจร จึงทำให้มฆมานพได้ต้องโทษประหาร แต่ด้วยอานุภาพแห่งบุญที่ท่านได้ทำตลอดทั้งท่านได้เจริญเมตตา ทำให้ภัยจากการถูกประหารไม่สามารถทำอะไรท่านได้และทำให้ท่านได้รับพระราชทานอภัยโทษตลอดทั้งได้รับการสรรเสริญและพระราชทานมอบทรัพย์สินให้ทั้งนี้การที่มฆมานพได้ทำงานด้านจิตอาสา ส่งผลให้ดึงดูดผู้คนได้มากระทำความดีและทำงานด้านจิตอาสาได้อีกด้วย ไม่ว่าจะเป็นสหายทั้ง 33 คน และภรรยาทั้ง 4 คน ของท่านได้เข้ามามีส่วนร่วมด้วย โดยท่านมฆมานพไม่ได้ชักชวนแต่อย่างใด และการกระทำของมฆมานพที่ได้กระทำคุณงามความดีในชาติปัจจุบันทำให้เมื่อท่านตายไปแล้วได้เกิดเป็นท้าวสักกะบนสวรรค์อีกด้วย

คำสำคัญ, จิตอาสา, มฆมานพ, อรรถกถา

Abstract

The story of Maghamanava appears in the commentary to the Khuddaka Nikaya, the second chapter of the Dhammapada, Appamada Vagga. It tells the story of a young man who

volunteers by building houses, pavilions, and roads. He does this out of a desire for personal gain, but rather as a way of helping society and recognizes the hardships of others, he prepares and acts to protect others from harm. Despite his compassionate nature and regular volunteer work, he is accused of being a thief, leading to his death penalty. However, due to the power of his merit and his compassion, the danger of execution was unaffected. He is granted a royal pardon, praised, and bestowed with wealth by the king. Maghamanava's volunteer work also attracts others to join him in doing good deeds and volunteering, whether they are his 33 friends and 4 wives also participate, without Maghamanava persuading him. Furthermore, his meritorious deeds in this life led to his being reborn as Sakka in heaven after death.

Keywords: Volunteer, Maghamanava, Dhammapada

บทนำ

พระพุทธศาสนามีหลักคำสอนที่สำคัญในด้านความเสียสละประโยชน์ส่วนตนเพื่อส่วนรวม ซึ่งเป็นหลักคำสอนที่สำคัญในการอยู่ร่วมกันในสังคม ความเสียสละนั้นย่อมเป็นเครื่องนำพาไปสู่การแสดงออกซึ่งน้ำใจในการช่วยเหลือสังคมในยามที่ประสบปัญหา เช่น น้ำท่วม ไฟไหม้ แผ่นดินไหว เป็นต้น การเสียสละประโยชน์สุขของตนเพื่อประโยชน์สุขของส่วนรวม และเพื่อความสงบเรียบร้อยของสังคมเป็นหลักจากะธรรม (ความเสียสละ) สามารถที่จะเป็นเสมือนผู้นำที่นำประโยชน์สุขให้เกิดแก่สังคมได้อย่างมากมาย ทางพุทธศาสนาสอนเรื่องความเสียสละในมิติของ คุณธรรมไว้อย่างชัดเจน และมองถึงคุณค่าของการเสียสละว่าควรเสียสละเพื่อสิ่งใดและอย่างไรจึงจะเป็นการสมควร สมดังพุทธพจน์ว่า "นรชนพึงสละทรัพย์เพราะเหตุแห่งอวัยวะที่สำคัญ เมื่อจะรักษาชีวิต ก็พึงสละอวัยวะ เมื่อระลึกถึงธรรม พึงสละทั้งอวัยวะ ทรัพย์ และแม้แต่ชีวิตทั้งหมด (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) นอกจากนี้ความเสียสละนั้นเป็นการแสดงออกในด้านของการมีจิตอาสา ซึ่งปัจจุบันนั้นเป็นสิ่งจำเป็นอย่างมากในสังคมที่เกิดความวุ่นวายจากภัยสงคราม ภัยธรรมชาติ เช่น น้ำท่วม ไฟไหม้ หรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นล่าสุดคือ แผ่นดินไหว ที่ส่งผลกระทบต่อคนในสังคมให้เกิดความเดือดร้อนทั้งในด้าน อาหาร ที่อยู่อาศัย เป็นต้น แต่ยังมีกลุ่มคนที่มีกำลังทรัพย์บริจาคช่วยเหลือ ตลอดทั้งมีจิตอาสา เข้ามาช่วยเหลือผู้ประสบภัยเหล่านั้นในเบื้องต้น ซึ่งเป็นการแสดงออกที่ดียิ่งในด้านการอยู่ร่วมกันในสังคม คำว่าจิตอาสาหรือ จิตสาธารณะ หมายถึง การรู้จักเอื้อใจใส่เป็นธุระในเรื่องของส่วนรวมที่ใช้ประโยชน์ร่วมกัน การคิดในสิ่งที่ดี ประพฤติดี ยึดประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้งไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัว การรู้จักสิทธิของตนเองและผู้อื่นการไม่ทำลายเบียดเบียนบุคคลสังคม วัฒนธรรม ประเทศชาติและสิ่งแวดล้อม (กรรยา พรณนา, 2559) ซึ่งการมีจิตอาสานั้นเป็นการแสดงออกถึงความเสียสละอย่างชัดเจน ปัจจุบันมีการทำงานด้านจิตอาสาอยู่เป็นจำนวนมากเมื่อประชาชนในพื้นที่ได้รับความเดือดร้อน นอกจากนี้ยังมีเรื่องราวในครั้งพุทธกาลในธรรมบทที่แสดงออกถึงความเป็นจิตอาสา คือ เรื่องของมฆมานพ ที่เป็นผู้เสียสละประโยชน์ส่วนตนเพื่อผู้อื่น เช่น การสร้างศาลา สร้างถนน ทำความสะอาดที่สาธารณะ โดยไม่หวังผลตอบแทน และมีจุดประสงค์เพื่อทำให้ผู้อื่นนั้นเกิดความสะดวกสบาย และเกิดความสุข ตลอดทั้งยังส่งผลให้เกิดคุณธรรมแก่ผู้อื่นได้มีความจิตอาสาเข้ามาช่วยเหลือมฆมานพในการทำงานด้วย จากเรื่องการทำงานด้านจิตอาสดังกล่าวทำให้ผู้ศึกษาสนใจที่จะนำเสนอบทความเรื่อง จิตอาสาของมฆมานพในอรรถกถาธรรมบท ว่ามี

ความหมาย องค์ประกอบและประโยชน์อย่างไร ตลอดทั้งเป็นเรื่องที่สามารถสะท้อนให้เห็นถึงความเป็นจิตอาสาในสังคมปัจจุบันได้

ความหมายและความสำคัญของจิตอาสา

การอยู่ร่วมกันในสังคมปัจจุบันนั้นจำเป็นอย่างยิ่งที่มนุษย์นั้นจะต้องมีศีลธรรมในการดำรงชีพ ภายใต้กฎหมายของบ้านเมืองจึงจะทำให้สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุขได้ ตลอดทั้งจะต้องเคารพกฎกติกาในการอยู่ร่วมกัน เพราะหากขาดการเคารพกติกาแล้วทุกคนต่างก็ทำตามความต้องการของตนเองก็จะทำให้สังคมนั้นขาดระเบียบในการอยู่ร่วมกัน ซึ่งปัจจุบันนั้นจะเห็นได้ว่าปัญหาทางสังคมที่เกิดจากการไม่เคารพกติกาของประชาชนผู้อาศัยอยู่มีให้เห็นเป็นอย่างมาก จนส่งผลให้เกิดความขัดแย้งภายในสังคม และทุกคนต่างทำเพื่อผลประโยชน์ของตนเอง จนไม่คำนึงถึงผลกระทบที่ส่งต่อผู้อื่นทั้งนี้เกิดจากการขาดศีลธรรมของคนในสังคม และสิ่งที่ขาดหายไปอีกสิ่งหนึ่งคือ ความเสียสละในการทำงานร่วมกัน ซึ่งปัจจุบันจะเห็นได้อย่างชัดเจนเพราะการทำงานหรือกิจกรรมต่างๆ ภายในชุมชนจะเป็นการจ้างทำเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งในอดีตนั้นยังมีการเสียสละช่วยเหลือซึ่งกันและกันของคนในสังคม ในการทำกิจกรรมส่วนรวมภายในชุมชน หรือเรียกว่า “จิตอาสา”

จิตอาสา ได้แก่ จิตที่พร้อมจะสละเวลา แรงกายและสติปัญญาเพื่อสาธารณะประโยชน์ เป็นจิตที่ไม่มุ่งดูตาย เมื่อพบเห็นปัญหาหรือความทุกข์ยากที่เกิดขึ้นกับผู้อื่น เป็นจิตที่มีความสุข เมื่อได้ทำความดีและเห็นน้ำตาเปลี่ยนเป็นรอยยิ้ม เป็นจิตที่เปี่ยมด้วย “บุญ” คือ ความสงบเย็นและพลังแห่งความดี การรักษาความเป็นมนุษย์เอาไว้ ต้องหมั่นขัดเกลาเปลือกเคลือบใจให้เบาบางนั้น คือลดการหมกมุ่นกับตนเองให้น้อยลงใส่ใจผู้อื่นให้มากขึ้น และหมั่นเอาใจเขามาใส่ใจเราเรื่อยๆ น้ำใจถึงจะหลั่งไหลออกมาชุบชีวิตเพื่อนมนุษย์ให้มีความสุข และใจของเราจะเปิดรับความสุขได้ง่ายขึ้น คนที่เอาแต่รับเข้าอย่างเดียวย่อมแสดงถึงความว่างเปล่าภายใน จำเพาะคนที่มิ “สสาระ” อยู่ภายในเท่านั้น จึงสามารถที่จะให้แก่ผู้อื่นได้ ยิ่งจิตใจมีความเต็มอึดมากเท่าไร ก็สามารถแบ่งปันให้ผู้อื่นได้มากเท่านั้น สสาระนั้นก็คือ ความสุข ความถึงความซาบซึ้งในคุณค่าและความหมายของชีวิต เกิดจากประสบการณ์ที่ได้นำมาใคร่ครวญจนตกผลึกอีกทั้งยังเกิดจากการมีปฏิสัมพันธ์อย่างสร้างสรรค์กับผู้อื่นและที่ขาดไม่ได้ คือการฝึกฝนตนเองทั้งในระดับพฤติกรรมและจิตใจ ทั้งหมดนี้สามารถเริ่มต้นจากการฝึกตนเองให้รู้จัก “ให้” การช่วยเหลือเกื้อกูลผู้อื่นมิใช่เป็นเรื่องของการเสียสละอย่างเดียว หากเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเติมเต็มความเป็นมนุษย์ของตนเองให้สมบูรณ์ (พระไพศาล วิสาโล, 2557) และความหมายนี้จะมียุคประกอบที่สำคัญของคำว่า “จิตอาสา” อยู่ 4 ประการด้วยกัน คือ

1. การเลือก (Choose) เน้นที่เจตจำนงอิสระกระทำหรือไม่กระทำการสิ่งใด ๆ
2. ความรับผิดชอบต่อสังคม (Social Responsibility) การกระทำมุ่งมั่นที่เพื่อประโยชน์ต่อผู้อื่น ซึ่งอาจเป็นทั้ง บุคคล กลุ่มคน หรือสังคมส่วนรวม
3. โดยไม่หวังผลตอบแทนเป็นเงินทอง (Without Monetary Profit) ไม่ได้หวังผลรายได้ทางเศรษฐกิจ แต่อาจรับเป็นรางวัลหรือค่าใช้จ่ายทดแทนที่ตนเองได้ใช้จ่ายไป แต่อย่างไรก็ตามก็ ไม่อาจเทียบได้กับค่าของสิ่งที่ได้กระทำลงไป
4. มีใช้ภาระงานที่ต้องทำตามหน้าที่ (Beyond Basic Obligations) สิ่งที่ทำนั้นอยู่นอกเหนือความจำเป็นหรือสิ่งที่ถูกคาดหวังว่า จะต้องกระทำตามภาระหน้าที่ (ศุภรัตน์ รัตนมูขัย อ่างใน, อรรถกถา ตัณคัมภีร์ และจิระสุข สุขสวัสดิ์, 2559)

การที่ทุกคนนั้นมีคุณธรรมด้านจิตอาสานั้นย่อมส่งผลประโยชน์ต่อตนเองในเบื้องต้นและเป็นประโยชน์ต่อผู้อื่นซึ่งประโยชน์ของการมีจิตสาธารณะ มีดังนี้

1. ประโยชน์ทางด้านจิตใจ การมีพฤติกรรมจิตสำนึกสาธารณะ ส่งผลมีสุขภาพจิตมีภาวะเครียดภาวะซึมเศร้าน้อยลง และมีความพึงพอใจในชีวิตเพิ่มสูงขึ้นมีการรับรู้ถึงความสามารถของตนเอง และรู้สึกว่าคุณค่า และมีความสุขเพิ่มขึ้นด้วย
2. ประโยชน์ทางด้านร่างกาย การมีพฤติกรรมจิตสำนึกสาธารณะส่งผลให้มีสุขภาพกายที่แข็งแรง ลดอัตราการเสียชีวิต จากผลทางบวกของด้านจิตใจ
3. ประโยชน์ทางด้านสังคมการมีพฤติกรรมจิตสำนึกสาธารณะส่งผลให้เกิดทักษะการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมในทางบวกและเกิดเครือข่ายทางสังคมเพิ่มมากขึ้น เช่น เกิดการเรียนรู้ความแตกต่างระหว่างบุคคล ทั้งทางด้านอารมณ์ ความรู้สึก ความคิดเห็น ทศนคติ และค่านิยม เกิดการกระตุ้นพัฒนาการด้าน การเข้าใจสังคมและพฤติกรรมทางสังคม
4. ประโยชน์ทางด้านกระบวนการคิดการมีพฤติกรรมจิตสำนึกสาธารณะ ทำให้เกิดกระบวนการพัฒนาสติปัญญา วิธีการคิดและการตัดสินใจ ช่วยให้เกิดการเรียนรู้ โดยการใช้วิธีการจากประสบการณ์ใหม่ๆ ให้เกิดศักยภาพในการพัฒนาสติปัญญา วิธีการคิดและการตัดสินใจมากยิ่งขึ้น
5. ประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจ การมีพฤติกรรมจิตสำนึกสาธารณะ ส่งผลต่อการลดภาระงบประมาณค่าใช้จ่ายในบางอย่าง เนื่องจาก อาสาสมัครมีจิตใจเป็นจิตสาธารณะ เข้ามาช่วยงาน ด้วยความเต็มใจและทุ่มเททั้งกำลังกายและกำลังใจอย่างเต็มที่ (อรัญญา ตัญญ์ศิริ และจิระสุข สุขสวัสดิ์, 2559)

สรุปได้ว่าจิตอาสา หรือจิตสาธารณะ หมายถึง การแสดงออกซึ่งการเสียสละประโยชน์ส่วนตนเพื่อที่จะช่วยเหลือผู้อื่นหรือช่วยเหลือสังคม ด้วยความเต็มใจและไม่หวังผลตอบแทนใด ๆ มีองค์ประกอบ ๔ อย่าง คือ การเลือก เป็นความรับผิดชอบต่อสังคม ไม่หวังผลตอบแทนและไม่ได้เป็นหน้าที่ต้องรับผิดชอบ มีประโยชน์ทั้งต่อตนเองและผู้อื่นทั้งในด้านกายและจิตใจ

ความเป็นมาของมฆมาณพในอรรถกถาธรรมบท

เรื่องของมฆมาณพนั้นเป็นเรื่องราวที่พระพุทธเจ้าตรัสกับเจ้าลิลิจฉวีเกี่ยวกับบุพกรรมของเท้าสักระ ในคราวเป็นมฆมาณพ ความว่า

ในอดีตกาลนานมาแล้ว มีมาณพหนุ่มน้อยคนหนึ่ง ชื่อว่า มฆมาณพ เป็นชาวหมู่บ้านมจลตาม ที่หมู่บ้านนั้น คนไปทำงานกันที่บริเวณกลางหมู่บ้าน และมฆมาณพนั้นก็ไปทำงานที่นั่นด้วยทีนี้ ในที่ที่ตัวทำงานนั้น หมู่มฆะอยากให้เป็นสถานที่ที่ดี ที่เหมาะที่จะทำงานได้ทั้งคล่องสะดวกกายและใจก็สดชื่น พุดสั้นๆ ว่ามีฉันทะ คืออยากทำที่ทำงานนั้นให้เป็นที่สะอาดเรียบร้อย ไม่มีขยะ ไม่มีของรกรุงรัง แล้วก็เรียบรื่น มีบรรยากาศที่ดีตรงไหนซุซระก็ทำให้ราบเรียบ และปิดกวาดชำระจัดแต่งบริเวณนั้น ให้เป็นรมณีย์ ที่น่าสดชื่นรื่นรมย์ แล้วก็ทำงานของตัวเองไป เมื่อถึงเวลาพัก ก็พักได้อย่างสบายกายและสดชื่นใจ ทีนี้ก็มีคนอื่นเห็นที่นั่นแล้วชอบใจ เข้ามาแย่งที่ของเขาไปมฆมาณพก็ไม่โกรธ แต่ไปชำระจัดแต่งจุดอื่น ทำที่ใหม่ให้เป็นรมณีย์ แล้วก็ย้ายไปทำงานในที่ใหม่ แต่แล้วก็มีคนอื่นอีกชอบใจที่นั่น มาเอาแซนกันเขาออกจากที่นั่น แล้วเข้าไปใช้ที่แทน มฆมาณพก็ไม่โกรธ แต่ย้ายไปจัดทำที่อื่นให้เป็นรมณีย์ อย่างนั้นอีกมฆะถูกคนอื่นแย่งเอาที่ไปอย่างนั้น เขาไม่โกรธ ก็ย้ายไปทำที่รมณีย์ขยายไปเรื่อย ๆ พร้อมกับคิดว่า คนเหล่านี้ได้รับความสุกดีแล้ว เขามีความสุขด้วยการกระทำของเรา การกระทำของเรานั้นก็ต้องเป็นกรรมที่เป็น

"บุญ" ซึ่งจะให้ความสุขแก่เราด้วยมฆะไม่หยุดแค่นั้น แต่เขาขยายงานทำถัณมณียให้กว้างขวางออกไปอีก วันรุ่งขึ้น เขาถือจอบไปขุดแต่งบริเวณลานหมู่บ้านให้เป็นรมณีย ที่ชาวบ้านทั้งผู้เด็กผู้ใหญ่จะได้ไปนั่งพักที่ไหนคนมาชุมนุมกัน อย่างกลางหมู่บ้าน มฆะก็กวาดชำระทำสถานที่นั้นให้สะอาดเป็นรมณีย จัดที่ทางบริเวณให้สะดวกสบายแก่บรรดาผู้คน ถือว่าเป็นการให้ความสุขแก่มหาชนเมื่อถึงฤดูหนาว เขาก็จัดที่ให้ผิงไฟ ในฤดูร้อน ก็จัดน้ำให้ดื่ม หนุ่มมฆะ ซึ่งมีฉันทะอยู่ด้วย ก็คิดว่า ที่รมณีย ย่อมเป็นที่รักที่ชอบใจของทุกคน ในขั้นต่อไปนี้ เราควรทำถนนหนทางให้ราบเรียบ แล้วก็แบกถ่อมีดขวานจอบเสียม ออกจากบ้านแต่เช้าตรู่ เทียวไปจัดแต่งถนนหนทาง ตัดรานกิ่งไม้ที่เกะกะกีดขวางเมื่องานที่ต้องทำมากขึ้น ก็ต้องทำทั้งวันๆ เป็นเหตุให้กลับบ้านค่ำมืด วันหนึ่ง หนุ่มบ้านใกล้เจอเขาถามว่าไปทำอะไรมาเขาก็ตอบว่า ไปทำบุญ ชำระทางสวรรค์ หนุ่มคนนั้นบอกว่าขอเป็นเพื่อนร่วมทำบุญด้วย ตั้งแต่บัดนั้นก็กลายเป็นคณะบุญกร คือคณะนักทำบุญ จะเรียกตามค่านิยมสมัยนี้ว่าเป็นนักริเริ่มกลางวัน ทำงานกันแข็งขัน เย็นลง เลิกงาน แทนที่จะตั้งวงเหล้า เล่นพนัน หรือมั่วสุมกัน ก็มานั่งล้อมวงกินข้าวกินปลาบริโภคงานกัน วัตถุประสงค์งานวันนี้ แล้วพิจารณาหารือกันว่าในหมู่บ้าน ในถิ่นของเรานี้ มีอะไรควรแก้ไข อะไรควรจัดควรทำและวางแผนงานที่จะทำในวันต่อไปเมื่อทำงานบุญสร้างประโยชน์มากขึ้น หนุ่มมฆะก็ได้เป็นที่รักนับถือ คนเชื่อฟังกันทั่วไป เขาก็แนะนำชักชวนชาวบ้านให้เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แบ่งปันกัน ให้ถือศีล 5 ละเลิกสิ่งชั่วร้าย เช่นสุรายาเสพติด การพนัน จนชาวบ้านอวยทานรักษาศีลกันทั้งหมู่บ้านรวมแล้ว บุญกร คือนักทำบุญ ก็ทำงานจัดสรรพัฒนาทำบ้านทำถัณมณียที่หมู่บ้านให้สะอาดเรียบร้อย ให้เป็นที่อยู่ทำงานทำการพบปะสังสรรค์กันได้ด้วยดี ไปจัดทำถนนหนทางให้คนบ้านทำถัณมณียหมู่บ้านให้สะอาดเรียบร้อย ให้เป็นที่อยู่ทำงานทำการพบปะสังสรรค์กันได้ด้วยดี ไปจัดทำถนนหนทางให้คนสัญจรกันได้คล่องสบายปลอดภัย ขุดบ่อน้ำสระน้ำ สร้างสร้างสะพานปลูกสวน ปลูกป่า ให้เป็นรมณีย ทำหมู่บ้านชุมชุมชนให้อยู่กันดี ให้ชาวบ้านเอาใจใส่ดูแลกัน ไม่ทอดทิ้งกัน ร่วมช่วยงานการ ร่วมสุขร่วมทุกข์กัน มีความพร้อมเพรียงสามัคคี นี่คือนิพพานขั้นพื้นฐานกลุ่มหนุ่มบุญกร มีจอบเสียมมีดพรวนบรดาอุปกรณ์คู่มือได้ขุดสระน้ำ สร้างศาลา ทำถนนหนทางสัญจรให้เรียบคล่องสะดวกดี ขยายถัณมณียกว้างไกลออกไปทุกแห่งที่งานของพวกเขาไปขัดหรือทำให้เสียผลประโยชน์ของผู้มีอำนาจมีอิทธิพล จึงถูกขัดขวางกั้นแกล้งอย่างรุนแรง แต่คณะบุญกรก็ไม่ย่อท้อ ทำบุญบำเพ็ญประโยชน์อย่างเข้มแข็งต่อไป จนในที่สุด พระราชาทรงทราบ ทรงมองเห็นคุณค่าดีของพวกเขา ก็ทรงชื่นชมสนับสนุนต่อมา ก็มีสตรีเข้ามาร่วมทำงานบุญด้วย โดยทำงานอันถนัดที่เหมาะสมกับสตรี ตั้งแต่เป็นเจ้างานสร้างศาลา งานขุดสระโบกขรณีและทำสวนดอกไม้ (บุพการาม) ซึ่งล้วนเป็นที่รมณียทั้งนั้นตามที่เล่ามา ได้เห็นกันชัดเจนว่า ในงานบุญทั้งหมดนี้พวกนักทำบุญบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ มาเข้าร่วมด้วยใจสมัครของตน เริ่มตั้งแต่หนุ่มมฆะที่มีฉันทะเริ่มงานขึ้นมาเองแล้วคนอื่นมองเห็นคุณค่าก็มีฉันทะเข้าร่วม เกิดเป็นการรวมกำลังสามัคคีในการทำความดีงามบำเพ็ญประโยชน์ ถัณมณียที่อยู่งานดี เป็นที่ผาสุก คนก็อยู่ในถิ่นกันด้วยดีมีความสุขสามัคคีงานทำบุญพื้นฐานนั้น เริ่มด้วยการสร้างสรรค์ชุมชน โดยเหล่าบุญกรช่วยกันจัดสรรถัณมณียที่อยู่ที่ทำการที่ทำการให้เป็นให้เป็นถัณมณีย ที่มีน้ำจืดมรมไม่เค็มขาวจี ที่เหล่าชนผู้มีชีวิตดีงามมาร่วมกันทำงาน ร่วมกันแก้ปัญหา พัฒนาชุมชุมชนให้เป็นที่สะดวกสบายมั่นคงปลอดภัย อยู่ร่วมกันได้ผาสุกสวัสดิ

โดยเรื่องมฆมานพนั้นปรากฏอยู่ในอรรถกถา ขุททกนิกาย ธรรมบท อัปมาทวรรคที่ 2 ซึ่งเป็นที่น่าศึกษา เพราะเป็นเรื่องราวที่เกี่ยวกับการทำงานด้วยจิตอาสาของมฆมานพ ซึ่งสามารถนำมาเป็นแบบอย่างที่ดีในการนำมาปรับใช้ในสังคมปัจจุบันได้ ซึ่งการทำงานด้วยจิตอาสาอันนี้มีอานิสงส์ทำให้ มฆมานพได้เกิดเป็นท้าวสักกะหลังจากได้เสียชีวิตแล้ว จึงน่าสนใจที่จะนำเรื่องของมฆมานพมาศึกษา ถึงการทำงานด้านจิตอาสาของในลำดับต่อไป

จิตอาสาของมฆมาณพในอรรถกถาธรรมบท

เรื่องราวของมฆมาณพในอรรถกถาธรรมบทที่แสดงออกถึงผู้มีจิตอาสา และเป็นเรื่องที่น่าศึกษาเป็นอย่างมากเพราะสามารถที่จะตอบโจทย์สังคมได้เรื่องของความเป็นจิตอาสาได้โดยผู้ศึกษามีประเด็นที่จะนำเสนอต่อไปนี้

ความหมายของจิตอาสาที่ปรากฏในมฆมาณพ

มฆมาณพเป็นมาณพหนุ่มที่ทำงานด้านจิตอาสา โดยการสร้างศาลาให้ผู้คนได้มาพักอาศัย ตลอดทั้งร่วมกับสหายอีก 33 คนที่มีจิตอาสาช่วยเหลือ ในการทำถนนให้ผู้คนได้เดินทางสะดวก และช่วยกันสร้างที่พักศาลาแก่คนทั้ง 4 ทิศได้พักอาศัย ซึ่งเป็นการแสดงออกถึงความเสียสละประโยชน์ส่วนตนเพื่อผู้อื่น โดยไม่ได้หวังผลตอบแทนใดๆ ทั้งสิ้น โดยมฆมาณพได้พิจารณาเห็นความลำบากของผู้อื่นจึงได้ลงมือทำด้วยตัวเอง ซึ่งเป็นการกระทำในเรื่องของการมีจิตอาสาอย่างชัดเจน การกระทำของมฆมาณพดังกล่าวนี้ได้สอดคล้องกับ อริยญา ตัวยัคฌิร และ จิระสุข สุขสวัสดิ์ กล่าวว่า จิตสาธารณะ หมายถึง ความรู้สึกในการตระหนักรู้ ความรู้สึกนึกคิดภายในจิตใจของบุคคลในการแสดงออกพฤติกรรมจิตอาสาที่เป็นประโยชน์เพื่อส่วนรวมด้วยความสมัครใจรวมทั้งการมีคุณธรรม จริยธรรม และการมีความรับผิดชอบในจิตสำนึกที่ดีทั้งต่อตนเองและส่วนรวม เช่น การให้ความช่วยเหลือ การเสียสละ การอุทิศตนเองแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นภายในสังคมด้วยความเต็มใจ เสียสละ และไม่หวังผลตอบแทน เพื่อให้เกิดคุณค่าสูงสุดและเป็นประโยชน์แก่บุคคลส่วนรวมในสังคม (ศุภรัตน์ รัตนมูขัย อ่างใน อริยญา ตัวยัคฌิร และจิระสุข สุขสวัสดิ์, 2559) ซึ่งเรื่องราวของมฆมาณพในธรรมบทนี้สามารถสะท้อนให้เห็นเรื่องที่เกิดขึ้นในสังคมปัจจุบันที่เห็นได้ชัด คือ การทางคนในสังคมออกมาช่วยเหลือกลุ่มคนที่ได้รับความเดือดร้อนจากเหตุการณ์น้ำท่วม ด้วยการบริจาคทรัพย์สินและการลงพื้นที่ช่วยเหลือผู้ประสบภัยโดยไม่หวังผลตอบแทน

จะเห็นได้ว่า จิตอาสาของมฆมาณพนั้นเป็นการแสดงออกถึงความบริสุทธิ์ที่ท่านได้ตั้งใจกระทำในสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม โดยไม่ได้หวังผลประโยชน์ส่วนตัว เป็นการเสียสละแรงกายและทรัพย์สินในการสร้างศาลาที่พักอาศัยให้คนที่สัญจรไปมาได้พัก และสร้างถนนให้คนเดินทางได้สะดวกและปลอดภัยเป็นการแสดงออกถึงความเสียสละและการมีจิตอาสาอย่างแท้จริง

องค์ประกอบของจิตอาสาที่ปรากฏในมฆมาณพ

การทำงานของมฆมาณพนั้นเป็นสิ่งที่เห็นได้ชัดในเรื่องของการมีจิตอาสา ซึ่งท่านกระทำโดยไม่ได้หวังให้เกิดความสรรเสริญ หรือต้องการทรัพย์สินถึงแม้ท่านจะถูกกล่าวหาว่าเป็นโจร หรือถูกผู้คนขับไล่ก็ตามเขาก็ยังทำจิตที่ทางบริเวณให้สะดวกสบายแก่บรรดาผู้คน ถือว่าเป็นการให้ความสุขแก่มหาชนเมื่อถึงฤดูหนาว เขาก็จัดที่ให้ผิงไฟ ในฤดูร้อน ก็จัดน้ำดื่มให้กิน และไม่มีการบ่นเป็นการกระทำด้วยความเต็มใจเพื่อผู้อื่น ซึ่งสอดคล้องกับ ลักษณะบุคคลที่มีจิตสำนึกสาธารณะ คือ

1. การเป็นผู้ที่ดูแลรักษาไม่ทำลายทรัพย์สิน ใช้สาธารณสมบัติส่วนรวมของสังคมด้วยความทะนุถนอม ประหยัด ระมัดระวังเพื่อให้ของส่วนรวมมีความคงทนใช้ได้นาน
2. การเป็นผู้ที่มีจิตอาสาปฏิบัติในหน้าที่อื่นที่ไม่ใช่หน้าที่ประจำอยู่ในวิสัยที่ตนจะสามารถทำได้ เช่น อาสาสมัครจราจร อาสาสมัครป้องกันการทุจริตอาสาสมัครเผ่าระวังยาเสพติด
3. การเป็นผู้ที่มีความเคารพสิทธิในการใช้ของส่วนรวม อันเป็นประโยชน์ร่วมกันของกลุ่มโดยไม่ยึดครองของส่วนรมนั้นเป็นของตนตลอดจนไม่ปิดโอกาสของบุคคลอื่นที่จะได้ใช้ของส่วนรวม เช่น การไม่ยึดครองของ

ส่วนรวมมาเป็นสมบัติของตนเอง การแบ่งปันสิ่งของกับบุคคลอื่นและการไม่แสดงอาการหวงแหนสมบัติของส่วนรวมมาเป็นของตน

4. การเป็นผู้ที่มีความทุ่มเทอุทิศตนและมีความรับผิดชอบต่อสังคม โดยปฏิบัติตามสิทธิและช่วยเหลือบุคคลอื่น เพื่อร่วมกันพัฒนาจิตสำนึกสาธารณะสร้างสรรค์สังคมต่อส่วนรวม

5. การเป็นผู้ที่มีความเคารพและยอมรับความแตกต่างระหว่างบุคคล ที่หลากหลายและสามารถปรับตัวอยู่ร่วมกับความขัดแย้ง โดยการแสวงหาทางออกร่วมกันในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นเช่น การแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การตัดสินใจ การร่วมลงมือแก้ไข เพื่อหาข้อยุติและเกิดการยอมรับจากบุคคลในสังคม

6. การเป็นผู้มีความสำนึกแก่ประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนส่วนตน ที่คำนึงถึงผลประโยชน์ส่วนรวมของคนในสังคมเป็นสำคัญ มากกว่ากลุ่มคนสนิทหรือครอบครัว (ศุภรัตน์ รัตนมุขย์ อ่างใน อรัญญา ตัญญ์ คัมภีร์ และจิระสุข สุขสวัสดิ์, 2559)

มฆมานพนั้นได้มีองค์ประกอบครบทั้ง 6 ด้าน คือ ทำเพื่อประโยชน์ส่วนรวม ไม่กระทบทรัพย์สินผู้อื่น ไม่ใช่หน้าที่ของตน เคารพความต่างของบุคคล เคารพสิทธิของผู้อื่นและอุทิศตนเพื่อสังคม จัดว่าเป็นบุคคลที่หาได้ยากที่สามารถกระทำได้แบบนี้ได้จัดว่าท่านมีจิตอาสาเป็นอย่างมาก

ประโยชน์ของการทำงานด้านจิตอาสาที่ปรากฏในมฆมานพ

ด้านการทำงานของมฆมานพนั้นเป็นการกระทำที่ไม่มุ่งหวังผลประโยชน์เพื่อตนเอง เพราะท่านทำเพื่อส่วนรวม ทั้งการสร้างศาลาที่พักให้แก่คนทั่วไปได้พักอาศัย การทำถนนให้คนสัญจร ซึ่งสิ่งที่มีมฆมานพได้กระทำนั้นส่งผลต่อผู้อื่นในเรื่องของศีลธรรม เพราะสามารถที่จะชักชวนผู้อื่นได้มาทำความดีด้วย โดยไม่ต้องเอ่ยปากชวนให้มาทำ คือ ได้สหายทั้ง 33 คน ตลอดทั้งภรรยาทั้ง 4 เข้ามาเป็นส่วนร่วมในการสร้างถนน สร้างศาลา ให้แก่ผู้อื่นได้พักอาศัยและเดินทาง ตลอดทั้งมฆมานพได้เจริญเมตตาธรรมอันเป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้ท่านมีคุณธรรมเพราะท่านหวังให้คนอื่นได้อยู่กันอย่างสุขสบาย ไม่ลำบาก ซึ่งอานิสงส์ผลบุญนี้ทำให้มฆมานพได้รอดพ้นจากภัยอันตรายที่ถูกกล่าวหาว่าเป็นโจร โดยพระราชาสั่งให้ขังเหยียบ แต่ด้วยอานุภาพแห่งเมตตาธรรมทำให้ขังไม่ทำอันตรายท่าน และพระราชาก็ได้ให้อภัยโทษและมอบสิ่งของเครื่องใช้ต่างๆ แก่มฆมานพเพื่อใช้เป็นประโยชน์ต่อไป นอกจากนี้การกระทำของมฆมานพที่ได้สร้างที่อยู่อาศัย คือ ศาลารมณีย์ สร้างถนน ตลอดทั้งได้เจริญคุณธรรม 7 ประการ คือ

1. เราพึงเลี้ยงมารดาและบิดาตลอดชีวิต
2. เราพึงประพฤติอ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่ในตระกูลตลอดชีวิต
3. เราพึงพูดจาแต่คำอ่อนหวานตลอดชีวิต
4. เราไม่พึงพูดคำส่อเสียดตลอดชีวิต
5. เราพึงมีใจปราศจากความตระหนี่ที่เป็นมลทิน อยู่ครองเรือน มีการบริจาคนเป็นประจามีมือชุ่มเป็นนิตย์ ยินดีในการเสียสละ ควรที่ผู้อื่นจะขอ ยินดีในการแจกจ่ายทานตลอดชีวิต
6. เราพึงพูดแต่คำสัตย์ตลอดชีวิต
7. เราไม่พึงโกรธตลอดชีวิต ถ้าแม้ความโกรธพึงเกิดขึ้นแก่เรา เราก็จะกำจัดโดยฉับพลันทันทิ (พระไตรปิฎก ภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

ทำให้ท่านได้เกิดเป็นเท้าสักกะในสวรรค์ และสอดคล้องกับอรัญญา ตัญญ์ คัมภีร์ และจิระสุข สุขสวัสดิ์ได้กล่าวถึงประโยชน์ของการมีจิตอาสาไว้ดังนี้

1. ประโยชน์ทางด้านจิตใจ การมีพฤติกรรมจิตสำนึกสาธารณะ ส่งผลมีสุขภาพจิตมีภาวะเครียดภาวะซึมเศร้าน้อยลง และมีความพึงพอใจในชีวิตเพิ่มสูงขึ้นมีการรับรู้ถึงความสามารถของตนเอง และรู้สึกว่าคุณค่า และมีความสุขเพิ่มขึ้นด้วย

2. ประโยชน์ทางด้านร่างกาย การมีพฤติกรรมจิตสำนึกสาธารณะส่งผลให้มีสุขภาพกายที่แข็งแรง ลดอัตราการเสียชีวิต จากผลทางบวกของด้านจิตใจ

3. ประโยชน์ทางด้านสังคมการมีพฤติกรรมจิตสำนึกสาธารณะส่งผลให้เกิดทักษะการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมในทางบวกและเกิดเครือข่ายทางสังคมเพิ่มมากขึ้น เช่น เกิดการเรียนรู้ความแตกต่างระหว่างบุคคล ทั้งทางด้านอารมณ์ ความรู้สึก ความคิดเห็น ทศนคติ และค่านิยม เกิดการกระตุ้นพัฒนาการด้าน การเข้าใจสังคมและพฤติกรรมทางสังคม

4. ประโยชน์ทางด้านกระบวนการคิดการมีพฤติกรรมจิตสำนึกสาธารณะ ทำให้เกิดกระบวนการพัฒนาสติปัญญา วิธีการคิดและการตัดสินใจ ช่วยให้เกิดการเรียนรู้ โดยการใช้วิธีการจากประสบการณ์ใหม่ๆ ให้เกิดศักยภาพในการพัฒนาสติปัญญา วิธีการคิดและการตัดสินใจมากยิ่งขึ้น

5. ประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจ การมีพฤติกรรมจิตสำนึกสาธารณะ ส่งผลต่อการลดภาระงบประมาณค่าใช้จ่ายในบางอย่าง เนื่องจาก อาสาสมัครมีจิตใจเป็นจิตสาธารณะ เข้ามาช่วยงาน ด้วยความเต็มใจและทุ่มเททั้งกำลังกายและกำลังใจอย่างเต็มที่ (ศุภรัตน์ รัตนมุขย์ อ่างใน อรัญญา ตัญย์คมภีร์ และจิระสุข สุขสวัสดิ์, 2559)

จะเห็นได้ว่าการที่มฆมาณพได้ทำงานด้านจิตอาสา หรือ จิตสาธารณะนั้นส่งผลให้ท่านเป็นที่รักของบุคคลอื่น และทำให้ผู้อื่นได้เข้ามาช่วยเหลือการงานนั้นๆ ตลอดทั้งรอดพ้นจากภัยอันตรายที่เกิดขึ้นกับตนเมื่อถูกกล่าวหาและเมื่อท่านได้ตายจากภพภูมิปัจจุบันแล้วทำให้ท่านได้เกิดเป็นท้าวสักกะบนสวรรค์

องค์ความรู้ใหม่

บทความเรื่อง “จิตอาสาของมฆมาณพในอรรถกถา” มีองค์ความรู้ดังต่อไปนี้

ภาพที่ 1 จิตอาสาของมฆมาณพในอรรถกถา

สรุป

เรื่องมฆมานพนั้นปรากฏอยู่ในอรรถกถา ขุททกนิกาย ธรรมบท อปปมาทวรรคที่ 2 เป็นเรื่องราวของ มานพหนุ่มที่ได้ทำงานด้านจิตอาสา ด้วยการสร้างที่พักอาศัย สร้างศาลา สร้างถนน โดยท่านกระทำโดยไม่หวัง ผลประโยชน์ส่วนตน แต่เป็นกระทำเพื่อช่วยเหลือสังคม และมอบเห็นความลำบากของผู้อื่นจึงทำการเตรียมพร้อม และเข้ากระทำเพื่อให้ผู้อื่นไม่ได้รับความเดือนร้อนจากภัยอันตรายทั้งปวง ถึงแม้ท่านจะเป็นผู้ที่มิจิตใจเมตตา และทำงานด้านจิตอาสาอยู่เป็นประจำ แต่ก็ยังถูกใส่ร้ายว่าเป็นโจร จึงทำให้มฆมานพได้ต้องโทษประหาร แต่ด้วย อานุภาพแห่งบุญที่ท่านได้ทำตลอดทั้งท่านได้เจริญเมตตา ทำให้ภัยจากการถูกประหารไม่สามารถทำอะไรท่านได้ และทำให้ท่านได้รับพระราชทานอภัยโทษตลอดทั้งได้รับการสรรเสริญและพระราชได้มอบทรัพย์สินให้ ทั้งนี้การที่ มฆมานพได้ทำงานด้านจิตอาสา ส่งผลให้ดังุดผู้คนได้มากระทำความดีและทำงานด้านจิตอาสาได้อีกด้วย ไม่ว่าจะเป็น เป็นสหายทั้ง 33 คน และภรรยาทั้ง 4 คน ของท่านได้เข้ามามีส่วนร่วมด้วย โดยท่านมฆมานพไม่ได้ชักชวนแต่อย่างใด และการกระทำของมฆมานพที่ได้กระทำความงามความในชาติปัจจุบันทำให้เมื่อท่านตายไปแล้วได้เกิดเป็นเท้าว สักกะบนสวรรค์อีกด้วย

เอกสารอ้างอิง

- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- _____. (2561). อรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ภรรยา พรธนา. (2559). จิตสาธารณะสร้างได้ง่ายนิดเดียว. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พระไพศาล วิสาโล. (2557). เติมชีวิตด้วยจิตอาสา. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพมหานคร: เครือข่ายพุทธิกา.
- อรัญญา ต้อยคัมภีร์ และจิระสุข สุขสวัสดิ์. (2559). จิตวิทยาเพื่อการพัฒนาตนและการสร้างสรรค์สังคม หน่วยที่ 15. นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- _____. (2559). จิตวิทยาเพื่อการพัฒนาตนและการสร้างสรรค์สังคม จิตวิทยาเพื่อการดำรงชีวิต หน่วยที่ 155. นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.